

Ömer Menekşe, Osmanlı'da Hırsızlık [Sebepleri ve Önleyici Tedbirler], İlahiyat Yayınları, Ankara, 2024.

Emine Gümüş Böke*

Öz

Ömer Menekşe'nin "*Osmanlı'da Hırsızlık*" çalışması genelde hukuk tarihi ve hukuk sosyolojisi özelde ise Osmanlı hukuk tarihine dair bir araştırmadır. Eser, Osmanlı döneminde hırsızlığa teşebbüs eden bireyleri caydırmaya ve kamu düzenini sağlamaya yönelik iktisadî ve sosyal tedbirleri incelemesi bakımından Osmanlı hukuk tarihi alanına katkı sağlayan bir çalışmadır. Bu çalışmada müellif geniş bir coğrafyaya yayılmış olan ve bünyesinde farklı ırk ve dinlerden birçok unsuru barındıran Osmanlı devletinde hırsızlık suçu ve cezasını, bu suçun açan nedenleri ve alınan önleyici tedbirleri ele almış ve bu tedbirlerin söz konusu suçun engellemeye ne derece başarılı olduğunu sergilemiştir.

Anahtar kelimeler: Osmanlı Hukuku, Hukuk Tarihi, Hırsızlık, Suç, Ceza.

Abstract

Ömer Menekşe's study 'Theft in the Ottoman Empire' is a research on the history of law, the sociology of law in general, and the history of Ottoman law in particular. The work is a study that contributes to the field of Ottoman legal history by analyzing the economic and social measures aimed at deterring individuals who attempted theft in the Ottoman period and ensuring public order. In this study, the author examined the crime and punishment of theft in the Ottoman state, which spread over a wide geographical area and included many elements of different races and religions, the reasons that led to this crime and the preventive measures taken, and demonstrated how successful these measures were in preventing the crime in question.

Keywords: Ottoman Law, Legal History, Theft, Crime, Punishment.

* Sorumlu yazar / Corresponding author & Düzce Üniversitesi eminegumusboke@duzce.edu.tr

Kitap İncelemesi / Book Review & Benzerlik / Similarity: 9

Başvuru / Submitted: 9 Aralık 2024 & Kabul & Accepted: 1 Şubat 2025

Atıf / Citation: Böke, E. G. "Ömer Menekşe, Osmanlı'da Hırsızlık [Sebepleri ve Önleyici Tedbirler], İlahiyat Yayınları, Ankara, 2024", *Osmanlı Medeniyeti Araştırmaları Dergisi*, 24 (2025): 446-450.

Ömer Menekşe, Osmanlı'da Hırsızlık [Sebepleri ve Önleyici Tedbirler], İlahiyat Yayınları, Ankara, 2024.

Müellifin “*Osmanlı'da Hırsızlık*” çalışması İslâm hukuk tarihine dair bir incelemedir. Eser “İçindekiler” “Kısaltmalar”, “Önsöz”, “Sonsöz” ve “Kaynakça” başlıklı kısımların dışında iki ana bölümden oluşmaktadır.

Müellif önsözde suçun toplumsal hayatı olumsuz etkileyen durumlarını ortaya koymuş ve bu kapsamda suç kavramının ağır maliyetleri olan önemli bir sorun olduğunu dile getirmiş, suç eylemlerinin yaygınlaşmasının ve suçlu sayısının artmasının toplumda huzur, güven ve barış ortamını tehdit ettiğini, adalet sistemine duyulan inancı azalttığını ve bireysel menfaatlerin toplumsal yararın önüne geçmesine neden olduğunu, bu durumun da kaotik bir ortamın doğmasına yol açtığını belirtmiştir. Bununla beraber müellif, suçun neden olduğu sonuçlarla mücadele edebilmek için de bireyleri suça sevk eden sebeplerin tespit edilmesi ve etkili suçla mücadele yöntemlerinin belirlenmesi gerekliliğini vurgulamıştır.

İşte bu kapsamda başkalarının mülkiyet hakkının ihlâli anlamındaki hırsızlığın da hem hukuk düzeni açısından suç, hem de ahlâken büyük günah olarak kabul edildiğini belirten yazar suç ve cezada kanuniliği, adalet ve hakkaniyeti sağlamak amacıyla, hırsızlık yapanların cezalandırılması ve diğer bireylerin bu suçtan caydırılması için alınacak tedbirlerin önemli olduğunu dile getirmiştir. (s 11-13)

“*Osmanlı Devleti'nde Hırsızlık Suçu ve Cezası*” isimli başlığın yer aldığı birinci bölümde; Osmanlı ceza hukukunda hırsızlığın tanımı, mahiyeti ve bu suçun çeşitli şekillerde cezalandırılma biçimleri üzerinde durulmuş, hırsızlık suçunun cezasının nasıl uygulandığına dair tarihsel veriler, Osmanlı kanunlarından ve uygulamalardan örneklerle ele alınmıştır. Osmanlı toplumunda, İslâm hukukunda belirlenen unsurları haiz olarak gerçekleşen hırsızlık suçuna nadir de olsa had cezası olarak el kesme cezasının verildiği ve hatta verilen cezanın tatbik safhasına konulduğu mahkeme kayıtlarından örnekler verilerek aktarılmıştır. Bunun yanı sıra Osmanlıda uygulanan örfî hukuk kapsamında Osmanlı belge ve kaynaklarında, yoğunluk ve keyfiyeti tartışmalı da olsa hırsızlık suçuna ölüm, hapis, çeşitli para cezaları, küreğe mahkûm olma, kalebentlik, prangabentlik ve nefy (sürgün) gibi ta'zir nevinden cezalar uygulandığı da vurgulanmıştır (s.15-38).

İkinci bölüm “*Osmanlı’da Hırsızlığa Yol Açan Sebepler ve Bunu Önlemek İçin Alınan Tedbirler*” isimli başlığını taşımaktadır. Bölüm dört ayrı alt başlık halinde incelenmiştir. Yazar birinci alt başlıkta hırsızlığa yol açan ekonomik ve sosyal sebeplere değinmiştir. Bu bağlamda, dönemsel ekonomik krizler, savaşlar, yetersiz gelir düzeyi, işsizlik, yoksulluk, doğal afetler, salgın hastalıklar ve kıtlık gibi unsurların bireylerin temel ihtiyaçlarını karşılayabilmek amacıyla suç işlemeye sevk ettiğini ifade etmiştir (s.39-67). Ayrıca yazar, sosyal sebepler kapsamında kentleşme sürecinin beraberinde getirdiği sorunlar, idari yapıdaki yozlaşmalar, düzensiz göç ve nüfus hareketleri ile iç isyanların hırsızlık suçlarının yaygınlaşmasında önemli rol oynadığını vurgulamıştır. Özellikle, devlet otoritesinin zayıfladığı ve toplumsal kontrol mekanizmalarının işlevsiz hale geldiği dönemlerde, bu tür suçların artış gösterdiğine dikkat çekmiştir (s.61-65). Bu bölümde ele alınan diğer alt başlık “hırsızlığı önlemek için alınan tedbirler”dir. Müellif, bu tedbirleri genel tedbirler, sosyal güvenlik uygulamaları, suça karışan asayiş görevlilerine karşı alınan tedbirler ve alınan tedbirlerin neticesi olarak dört alt başlıkta incelemiştir. (s.67-205)

Müellif, Osmanlı’da artan hırsızlık vakalarının önüne geçmek, hırsızlık suçlarını engellemek, böylelikle asayiş ve güvenliği sağlamak için çeşitli genel tedbirler alındığını ifade edip bu tedbirlerden birinin de şikâyet mekanizmasının etkin bir şekilde kullanılması olduğunu belirtmiş, adaletsizliğe ve zulme uğrayan ya da yerel mahkemede kâdının vermiş olduğu kararın yanlış olduğunu düşünenlerin şikâyet mekanizmasını kullanarak gerekli soruşturma ve kovuşturma ile haklarını aradıklarına değinmiştir. Ayrıca her mahalleye birer kapı inşa ettirilmesi ve her kapıya da gece nöbet tutmak üzere iki bekçi görevlendirilmesinin yanı sıra, çalıntı mal satımının yasaklanması, mahalle halkının birbirine karşılıklı olarak kefil olmalarının temini (kefalet sistemi), gece mahkemelerinin oluşturulması gibi bir dizi tedbir ile de hırsızlık suçlarının önlenmesine çalışıldığı belirtilmiştir (s.89-182). Bununla beraber sosyal güvenlik uygulamaları kapsamında zekât, fitre ve sadaka gibi yardımlaşma müesseseleri ile vakıf hizmetleri ve ahilik teşkilatı uygulamaların toplumda dayanışmayı artırdığı ve hırsızlık gibi suçların önlenmesinde oldukça etkili olduğu ifade edilmiştir (s.182-192).

İkinci bölümün üçüncü alt başlığı olarak suça karışan asayiş görevlilerine karşı alınan tedbirleri inceleyen yazar Osmanlı Devleti’nde bazı kâdi ve nâibler ile subaşı ve ases gibi asayiş görevlilerinin zaman zaman görevlerini suistimal ederek çeşitli eylemlerde bulduklarını, bu durumun da özellikle ümera konumundaki bazı kişilerin liyakatsiz bireyleri çeşitli makamlara getirmesiyle devlet idaresinde sorunlar doğurmasına neden olduğunu, halkın adalete olan güvenin sarsıldığını vurgulamıştır. Bu aksaklığı gören dönemin bazı alimlerince kamu düzeninin sağlanması ve adaletin gerçekleştirilmesine yönelik birçok eserin kaleme alındığına da değinmiştir (s.193-205). Dördüncü ve son alt başlıkta ise alınan tüm bu tedbirlerin neticelerine yer verilmiştir.

Yapılan arşiv araştırmalarının ve Osmanlı Devleti’ne seyahat veya sefaret maksadıyla gelmiş olan birçok yabancıların hatıralarının Osmanlı’da nüfusa oranla hırsızlık vakalarının sayısında azalma olduğunu gösterdiği ve bu azalmada başta İstanbul olmak üzere alınan idarî ve ekonomik tedbirler ile düzenlenen kanunnâmeler ve

adaletnâmelerin, kamu düzenini ve asayişini sağlamaya yönelik güvenlik önlemlerinin, suç işleyenlere verilen cezai yaptırımların, zekât, sadaka gibi yardımlar ile vakıf hizmetleri gibi sosyal güvenlik uygulamalarının rolüne dikkat çekilmiştir (s.205-210).

Çalışmanın sonuç bölümünde yazar günümüzde hırsızlığın mülk ediniminin artması ve teknolojik gelişmelere bağlı olarak telif hakkı hırsızlığından siber hırsızlığa, elektrik hırsızlığından araç hırsızlığına ve banka hırsızlığına kadar çeşitli suç işleme yöntemleri ile en yaygın suçlardan biri haline geldiğini vurgulamıştır. Ayrıca alınan onca önlemlere rağmen hırsızlık olaylarının bir türlü önüne geçilemediğini ve sosyal yardım kuruluşlarının ihtiyaç sahiplerine yardım etmesine rağmen bazı bireylerin hırsızlığa yönelmeye hâlâ devam ettiğini belirten yazar uygulanan cezaların caydırıcı olmadığını, hatta mahkûm olanların hapiste daha da profesyonelleştiğinin gözlemlendiğini belirtmiştir. Yazar, suç ve cezada kanunîliği, adalet ve hakkaniyeti sağlamak amacıyla, hırsızlık yapanların cezalandırılması ve diğer bireylerin bu suçtan caydırılması için alınacak tedbirlerin önemli olduğunu dile getirmiştir. Ayrıca hırsızlığın tamamen ortadan kaldırılması zor görünse de yaygınlaşmasının önüne geçilmesi ve toplumsal huzurun sağlanması adına kalıcı çözümler geliştirilmesinin önemini ifade ederek suçun kökenindeki sosyal, ekonomik ve psikolojik nedenlerin ortadan kaldırılmasının, suçun önlenmesinde önemli bir rol oynayacağına vurgu yapmıştır.

Eserin sonunda yazar kaynakça vererek çalışmayı tamamlamış bulunmaktadır ki bu kısım hukuk tarihi sahasında araştırma yapanlar için kitap, makale ve tezlerden oluşan zengin bir kaynakça olması bakımından önemlidir. Bu kapsamlı ve titiz emeğin ürünü olan çalışmanın, özellikle Osmanlı ceza hukuku üzerine araştırma yapanlar için değerli bir kaynak teşkil ettiği söylenebilir. Aynı zamanda, İslam hukuku tarihi açısından da bu alandaki önemli bir boşluğu doldurarak literatüre kıymetli bir katkı sağladığı ifade edilmelidir. Çalışmanın akademik bir üslup ve metodolojiyle hazırlanmış olması, eserden faydalanmayı daha da anlamlı ve etkili kılmaktadır.

Sonuç itibarıyla eserde şu temaların ve özelliklerin öne çıktığı görülmektedir:

- *Sosyolojik Perspektif*: Hırsızlık suçunun sadece bireysel değil, aynı zamanda toplumsal ve ekonomik sebeplerine odaklanılarak bu suçun Osmanlı toplumundaki anlamı ortaya konmaktadır.
- *Tarihi Derinlik*: Konu Osmanlı uygulamaları arşiv belgeleri ve dönemin seyahatnamelerine dayandırılarak tarihsel bir çerçevede sunulmaktadır.
- *Modern Hukuka Katkı*: Osmanlı hukuk tecrübelerinin günümüz hukuk sistemlerine sağlayabileceği katkılar ve caydırıcılık mekanizmaları tartışılmaktadır.

Bununla birlikte söz konusu esere ilişkin ileriki baskılarda şu hususların yeniden tetkik edilmesinin faydalı olacağı mülahaza edilmektedir:

1. Hırsızlığa yönelten sosyal ve ekonomik faktörlerin yanı sıra psikolojik nedenlerin (ör. kleptomani) de ele alınması, hırsızlık yapan bireylerin ıslahı konusundaki

Osmanlı yaklaşımlarının modern rehabilitasyon yöntemleriyle karşılaştırılarak bu konuda Osmanlı'dan alınacak derslerin değerlendirilmesi esere ayrı bir zenginlik katacaktır.

2. Hırsızlık suçuna karışan kadın ve çocukların hukuki durumlarına yönelik Osmanlı'daki uygulamaların da kitapta daha fazla yer bulması, böylelikle modern hukuktaki çocuk suçlulara yönelik yaklaşımlar ile karşılaştırmalar yapılması son derece faydalı olacaktır.

Kaynakça

Menekşe, Ömer, *Osmanlı'da Hırsızlık-Sebepleri ve Önleyici Tedbirler*, Ankara: İlahiyat Yayınları, 2024.

Menekşe, Ömer, *İslam Hukukunda Hırsızlık Suçu ve Cezası*, Ankara: İlahiyat Yayınları, 2022.